

DOI: 10.35774/app2020.02.071
УДК 327.82:339.54

Костянтин Фліссак

доктор економічних наук, доцент, професор
кафедри міжнародного права та
міграційної політики Тернопільського
національного економічного університету
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0980-2398>

ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН ФЕДЕРАТИВНОЇ РЕСПУБЛІКИ НІМЕЧЧИНА

Відображено правові основи регламентування і регулювання зовнішньоекономічних відносин високорозвиненої країни з відкритою ринковою економікою на прикладі Федеративної Республіки Німеччина. Розглянуто особливості правових взаємовідносин ФРН з ЄС та третіми країнами в обстоюванні національних інтересів у рамках міжнародного економічного права. Привернуто увагу до можливостей адаптації німецької практики для забезпечення національних інтересів України.

Ключові слова: ФРН, зовнішньоекономічні відносини, експорт, імпорт, інвестиції, міжнародне право, правові акти, регулювання, національна безпека, національні інтереси.

Фліссак К. А.

Правовые основы регулирования внешнеэкономических отношений Федеративной Республики Германия

Раскрыты правовые основы регламентирования и регулирования внешнеэкономических отношений высокоразвитой страны с открытой рыночной экономикой на примере Федеративной Республики Германии. Рассмотрены особенности правовых взаимоотношений ФРГ с ЕС и третьими странами в отстаивании национальных интересов в рамках международного экономического права. Привлечено внимание к возможностям адаптации немецкой практики в обеспечении национальных интересов Украины.

Ключевые слова: ФРГ, внешнеэкономические отношения, экспорт, импорт, инвестиции, международное право, правовые акты, регулирование, национальная безопасность, национальные интересы.

Flissak K.A.

Legal Principles Of Regulation Of Foreign Economic Relations Of The Federative Republic Of Germany

The dynamics of global economic processes, increased competition in the international economic environment, the periodic occurrence of conflicts of interest between integration and disintegration processes, and challenges for national economies are a significant confirmation of the actuality of the subject of legal regulation, regulation and provision of foreign economic activity.

Among main elements of Germany's foreign economic activity that are subject to legal regulation, we should highlight, first of all, such as direct export-import operations, special export, attracting of foreign investments, customs tariff and non-tariff regulation, and state support for exports. In practice, foreign economic relations of Germany, movement of goods, services and capital with foreign countries, foreign trade turnover, as well as the movement of foreign valuables and gold between citizens are fundamentally free. However, there are certain restrictions in this area that arise from EU law and the Law on foreign economic activity of 6.06.2013, as well as from the Regulation on foreign economic activity.

In the context of improving the verification of foreign investment, Germany has been working with France and Italy since 2017 to change the European Union legal framework for the verification of direct investments that are made by foreigners from the European Union. The focus is on improving the cooperation of EU member States in the field of investment audit, while opening up additional opportunities for action by national legislators.

In the context of implementing Ukraine's European integration intentions and actions, fully entering the free trade zone and ensuring compliance with and defending national interests, it is appropriate and relevant to take maximum account of Germany's positive experience in regulating foreign economic relations with both EU countries and third countries. Given the complete absence of divisions and specialists in foreign diplomatic missions, as well as in the Ministry of foreign Affairs of Ukraine, whose main task should be a deep analysis of all components of the legal support of foreign economic processes of the host countries and partners of Ukraine, it is advisable to draw the attention of the Ministry of foreign Affairs and the Ministry of Economic Development, Trade and Agriculture of Ukraine to the

need to solve this extremely important problem. Full possession of information on the legal support and regulation of foreign economic relations of the respective countries will enable Ukraine to guarantee the priority of national interests in cooperation with them and avoid actions that could negatively affect economic, food and energy security.

Keywords: *Germany, foreign economic relations, export, import, investment, international law, legal acts, regulation, national security, national interests*

Постановка проблеми. Проблематика правових засад регулювання зовнішньоекономічних відносин країн перебуває на стику теоретичних досліджень сучасної економічної теорії, теорії міжнародних економічних відносин та права, в т. ч. міжнародного. Впродовж тривалого часу в вітчизняному науковому середовищі переважала позиція, що в ринкових умовах всі процеси переміщення товарів і капіталів регулюються ринком, а роль державного регулювання зводиться до мінімуму. Зважаючи на форми і методи, які використовуються у системі міжнародних економічних відносин розвиненими країнами, виникла необхідність дослідити реальний стан впливу держави на ці процеси. Найбільш концентровано це можна побачити на прикладі організації правового забезпечення і супроводу зовнішньоекономічних операцій, взявши за основу дослідження ФРН, яка посідає провідні позиції на світовому рівні у розвитку зовнішньоекономічної діяльності, є одним із засновників найбільшого наднаціонального формування – Євросоюзу і головним його донором. У контексті можливого українського інтересу до цієї проблеми її розгляд і аналіз можуть продемонструвати слабкі місця в практиці зовнішньоекономічної діяльності України. Недостатнє володіння темою специфіки правового регулювання зовнішньоекономічних відносин як з іншими країнами, так і з міжнародними організаціями вже привело до значних негативних результатів, коли через кілька років після вступу України до СОТ українська сторона заявила претензії на зміну умов Угоди щодо 371 товарної позиції, які були прийняті на шкоду національним економічним інтересам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій підтверджує актуальність цієї проблематики. Динаміка світових економічних процесів, посилення конкуренції в міжнародному економічному середовищі, періодичне виникнення конфлікту інтересів між інтеграційними дезінтеграційними процесами та викликів для національних економік є вагомим підтвердженням гостроти актуальності тематики правового регулювання, регламентування і забезпечення зовнішньоекономічної діяльності. Ці питання розглядають і досліджують вітчизняні та зарубіжні науковці і практики, зокрема А. Біндельс (A. Bindels), А. Д. Єршов, А. Е. Жалінський, А. В. Кльомін, В. В. Коновалов, П. Кругман (P.R. Krugman), О. М. Мальський, Г-В. Нойс (H-W. Neys), С. Г. Осика, О. О. Покрещук, Р. О. Райнгардт, А. А. Рьоріхт, А. М. Ягольник та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Крім наукових публікацій, безпосередньо зміст і наповнення діяльності щодо правового забезпечення зовнішньоекономічної діяльності країн розкриваються у відповідних законодавчих та нормативних актах. Водночас адаптація національних механізмів регулювання та регламентування взаємовідносин у сфері зовнішньої торгівлі та інвестицій до правових систем країн Євросоюзу потребує вивчення і врахування досвіду відповідних країн-партнерів, однак їхні особливості та переваги в розглядуваній сфері не окреслені належним чином у вітчизняних наукових публікаціях.

Виклад основного матеріалу дослідження. Особлива роль Федеративної Республіки Німеччина у створенні Європейського Союзу, у світових глобалізаційних процесах, у підвищенні конкурентності власної економіки завдяки активній участі у міжнародній кооперації обумовлюється, поряд з іншими передумовами, системою діяльності органів законодавчої і виконавчої влади у сфері економіки. Не другорядне значення в цій системі має застосування максимально ефективних форм і методів підтримки національної економіки на міжнародних ринках [4, с. 332], першочергову роль у якому відіграють правові механізми регулювання і регламентування зовнішньоекономічних відносин. Завдяки, в тому числі, ефективному правовому забезпеченню відповідних сторін зовнішньоекономічної діяльності остання має суттєве значення для економічного й соціального розвитку країни. За рахунок експорту ФРН формує понад третину валового внутрішнього продукту. Так, частка експорту у ВВП в 2000 р. становила 28,2%, в 2005 р. – 34,2%, в 2010 р. – 36,9% і в 2018 р. – 38,9%¹. Відповідно за обсягами експорту Німеччина впродовж останніх двох десятиліть стабільно входить у першу трійку в світі країн-лідерів, її частка у світових обсягах товарного експорту становила в 2000 р. 8,54%, в 2005 р. – 8,87%, в 2010 р. – 8,35% і в 2018 р. – 8,0%². Водночас доцільно звернути увагу, що «вага» 1% світового ВВП збільшилась з 64,5 млрд дол. у 2000 р. до 194,5 млрд

¹ Визначено автором на основі даних: [17, S. 428]

² Визначено автором на основі даних: [14, P. 86-87, 94-95; 13, P. 2, 8]

дол. у 2018 р. Наведені цифрові дані свідчать про вагомість зовнішньоекономічної складової для економіки ФРН і підтверджують роль та значення її ефективного правового забезпечення.

Як показує аналіз нормативно-правових актів Німеччини в контексті її участі у міжнародних економічних відносинах, система правового забезпечення зовнішньоекономічних відносин країни має дві складові: 1) національне законодавство і правове забезпечення; 2) норми міжнародного права, ратифіковані, адаптовані і прийняті в систему національного права. У ФРН, незважаючи на, з одного боку, ринковий статус та максимальну відкритість національної економіки, а з іншого боку, членство країни у такому зацентралізованому наднаціональному формуванні, як Євросоюз, зберігається високий рівень державного впливу і державного регулювання на всі сфери зовнішньоекономічної діяльності, особливо якщо це стосується національних інтересів, громадської і національної безпеки.

Серед основних елементів зовнішньоекономічної діяльності Німеччини, які підлягають правовому регулюванню, необхідно виокремити насамперед такі, як безпосередньо експортно-імпорتنі операції, спецекекспорт, залучення іноземних інвестицій, митно-тарифне і нетарифне регулювання, державна підтримка експорту. Вся система нормативно-правового забезпечення зазначеної діяльності ґрунтується на положеннях Основного Закону ФРН. Особливістю правової системи Німеччини є поєднання її членства у Європейському Союзі з пріоритетом переважно національних інтересів. Це виявляється так. Відповідно до ст. 25 Основного Закону ФРН «Загальновизнані норми міжнародного права є складовою частиною федерального права. Вони мають пріоритет перед законами» [12, с. 24]. Водночас Федеральний фінансовий суд (Bundesfinanzhof, BFH) констатує, що ст. 25 Основного Закону не стосується безпосередньо міжнародно-правових договорів, які на території ФРН можуть бути імплементовані у національну правову систему лише після виконання відповідної процедури [8]. Підставою для такого висновку вважається ст. 59 Основного Закону, яка передбачає, що у міжнародних відносинах (абз. 2) «Договори, що регулюють політичні відносини Федерації або стосуються суб'єктів федерального законодавства, вимагають згоди або участі у формі федерального закону органів, відповідальних у такому випадку за прийняття федерального закону. До адміністративних угод відповідно застосовуються положення про федеральну адміністрацію з урахуванням існуючих розбіжностей» [12, с. 38]. Тим більше, що Федеральний конституційний суд (BVerfG) затвердив пріоритет Основного Закону над загальними нормами міжнародного права, констатувавши, що міжнародно-визнаний принцип «*Pacta sunt servanda*» (Угоди повинні дотримуватися) [19, Art. 26] буде діяти у ФРН за умови затвердження (ратифікації) міжнародних правових договорів згідно зі ст. 59 Основного закону [8].

Зазначені особливості правової системи Німеччини є невід'ємною складовою основи правового регулювання зовнішньоекономічних відносин. Тому, незважаючи на членство Німеччини в Євросоюзі, для всіх актів ЄС, які де-факто є міжнародними договорами, збережено німецький порядок імплементатії. Згідно з цим для органів ФРН угоди та конвенції ЄС щодо регулювання зовнішньоекономічної діяльності стають внутрішніми правовими актами через ратифікаційні закони, які імплементують їх у німецьке право.

У практиці зовнішньоекономічних відносин ФРН переміщення товарів, послуг і капіталу із зарубіжними країнами, тобто зовнішньоекономічний оборот, а також переміщення іноземних цінностей і золота між громадянами країни є принципово вільними. Водночас у цій сфері діють певні обмеження, що випливають з права ЄС і Закону «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 06.06.2013 р. [5], а також з Положення «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 02.08.2013 р. [7]. Як свідчить аналіз німецької практики у сфері, що розглядається, зазначені правові акти періодично коригуються відповідними законодавчими та нормативними рішеннями відповідно до поточних правових вимог, з урахуванням актуальних переваг та правил регулювання Євросоюзу. Так, у 2013 р. Закон «про ЗЕД» та Положення «про ЗЕД», після більше як 50 років з часу набуття сили, були ґрунтовно модернізовані [6].

Структурно Закон «Про зовнішньоекономічну діяльність» складається з 3-х частин: 1 – Правові операції та дії; 2 – Додаткові розпорядження; 3 – Кримінальні, штрафні та наглядові правила.

У першій частині Закону визначаються принципові основи правового регламентування зовнішньоекономічних відносин, зокрема такі:

1) переміщення вантажів, послуг, капіталів, платежів та інші переміщення господарського характеру із зарубіжними країнами, а також перевезення іноземних цінностей і золота громадянами країни (зовнішньоекономічні переміщення) переважно є вільними; вони підлягають обмеженням, що містяться в цьому Законі або згідно із встановленим на підставі цього Закону правовим регламентом;

2) залишаються недоторканими: норми, встановлені іншими законами та іншими правовими актами; міждержавні угоди, погоджені законодавчими органами у формі Федерального закону; правові нормативні вказівки органів міждержавних організацій, яким ФРН передала суверенні права.

Загалом перша частина Закону складається з 9 параграфів, якими визначаються відповідні правові норми у зовнішньоекономічних відносинах щодо визначення понять, підприємств, філій та ділових приміщень, обмежень і обов'язків щодо захисту громадської безпеки та іноземних інтересів, предмет обмежень, одиночних втручань, одиночних втручань у морські перевезення за межами німецької економічної зони (прибережного моря), видачі дозволів та сертифікатів.

З позиції вивчення досвіду у сегменті обстоювання національних економічних інтересів потрібно акцентувати увагу на § 4 ч. 1 Закону «Про обмеження та обов'язки щодо захисту громадської безпеки та іноземних інтересів», який підтверджує вагомий роль державного регулювання в країні з високим рівнем розвитку ринкової економіки. Законом передбачена така послідовність застосування та здійснення обмежень щодо зовнішньоекономічних операцій:

1) у зовнішньоекономічних переміщеннях правовим регулюванням можуть бути обмежені правові операції і дії або організовані зобов'язання щодо дії, щоб: забезпечити суттєві інтереси безпеки ФРН; уникнути порушення мирного співіснування народів; уникнути суттєвих порушень міжнародних відносин Федеративною Республікою Німеччина; забезпечити громадський порядок або безпеку ФРН відповідно до ст. 36, 52, пункту 1 ст. 65, пункту 1 Договору про функціонування ЄС; протидіяти і захищати від загроз задоволення життєво важливих потреб у середині країни чи в одній з її частин відповідно до ст. 36 договору про функціонування ЄС щодо захисту здоров'я і життя людей.

2) у зовнішньоекономічних переміщеннях правовим регулюванням можуть бути обмежені правові операції і дії або організовані зобов'язання для дії, щоб: реалізувати Рішення Ради ЄС щодо впровадження санкційних економічних заходів у сфері спільної зовнішньої політики та політики безпеки; виконати зобов'язання держав-членів ЄС щодо проведення передбачених безпосередньо в чинних правових актах Євросоюзу економічних санкцій у сфері спільної зовнішньої політики та політики безпеки; реалізації резолюцій Ради Безпеки ООН; реалізації міждержавних угод, узгоджених Федеральним законом.

3) обмеження та зобов'язання щодо дії повинні бути обмежені за типом та обсягом мірою, необхідною для досягнення мети, зазначеної в дозволі. Вони повинні формуватися таким чином, щоб забезпечити якомога менше втручання у свободу господарської діяльності. Обмеження і зобов'язання щодо дії можуть стосуватися укладених договорів тільки в тому разі, якщо мета, зазначена в дозволі, значно скомпрометована. Вони повинні бути скасовані, як тільки причин, що виправдовували їх запровадження, більше не буде.

Предмет обмежень зовнішньоекономічних операцій приводиться у § 5 ч. 1 Закону «Про зовнішньоекономічну діяльність». Зокрема, визначені такі позиції, щодо предмета законодавчого обмеження зовнішньоекономічної діяльності:

1) обмеження або зобов'язання щодо дії відповідно до § 4 пункту 1 можуть бути організовані, зокрема для юридичних операцій або дій, пов'язаних зі зброєю, боєприпасами та іншим видами озброєнь, а також товарами для розробки, виробництва або використання зброї, боєприпасів і озброєнь (це особливо актуально, якщо обмеження в міжнародному співробітництві стосуються узгодженого експортного контролю); ці обмеження стосуються також товарів, призначених для проведення військових дій;

2) обмеження або зобов'язання щодо дії відповідно до § 4 п. 1 можуть бути встановлені, зокрема, щодо придбання національних підприємств або акцій таких компаній суб'єктами із ЄС, якщо в результаті придбання знаходиться під загрозою громадський порядок або безпека ФРН. Ця позиція впливає за умови наявності реальної і доволі серйозної загрози, що зачіпає основний інтерес суспільства. Покупці, що не походять із ЄС, але належать до країн-членів Європейської асоціації вільної торгівлі, прирівнюються до резидентів ЄС.

3) обмеження або зобов'язання щодо дій відповідно до § 4 п. 1 можуть бути організовані, зокрема, щодо придбання іноземцями національних компаній або акцій таких компаній, що суттєво впливають на інтереси безпеки ФРН, якщо зазначені національні компанії: виробляють або розробляють бойову зброю чи інше озброєння; володіють технологією, виробляють або виготовляли продукцію з функціями захисту ІТ для обробки урядової класифікованої інформації чи компонентів таких продуктів, які є функціонально важливими для ІТ-безпеки, за умови що весь продукт був затверджений Федеральним управлінням інформаційної безпеки. Цей пункт обмежень має особливе значення, якщо в результаті придбання відповідної компанії під загрозою опиняються політичні інтереси ФРН або військові заходи безпеки.

Друга частина Закону «Про зовнішньоекономічну діяльність» (§10 – §16) визначає нормативні вимоги в цій сфері щодо Німецького Федерального банку, правил процедури і звітності, видання правових розпоряджень, обов'язків з видання адміністративних актів та отримання повідомлень і звітів, адміністративних актів, юридичної недійсності, рішень про вироки і примусове виконання.

Третя частина Закону «Про зовнішньоекономічну діяльність» (§17 – §28) регламентує дії щодо штрафних розпоряджень і правил, штрафних грошових розпоряджень, конфіскації, завдань та повноважень митних органів, кримінально-штрафних процедур, загального обов'язку щодо надання інформації, передачі інформації Федеральним відомством з економіки та експортного контролю³ (BAFA), автоматизованої процедури запитів, передачі персональних даних у кримінальних справах, моніторингу вантажних і поштових перевезень та подорожей, використання коштів для забезпечення митних процедур.

Нормативна реалізація вимог і позицій Закону «Про зовнішньоекономічну діяльність» забезпечується Положенням «Про зовнішньоекономічну діяльність» (AWV) [7], прийнятим 02.08.2013р. Федеральним міністерство економіки і технологій за погодженням з Міністерством закордонних справ і Федеральним міністерство фінансів (BGBl. I S. 2865) з останніми змінами і доповненнями (BAnz AT 20.04.2020 V1). Структурно Положення складається з 10 розділів, зміст яких розкривається у 83 параграфах. Документ визначає правові норми у зовнішньоекономічній діяльності в частині загальних правил, експорту і поставок з країни, імпорту, інших вантажних перевезень, торговельних та посередницьких операцій, надання і переміщення послуг, обмежень руху капіталу, правил звітності про рух капіталу і платіжних операцій, обмежень щодо певних країн і осіб, правопорушень та адміністративних порушень, набуття чинності.

Одним з напрямів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності Німеччини є обмеження на імпорт, які впливають з права європейського співтовариства. Зазначені обмеження доповнюються розділом 3 Положення про зовнішньоекономічну діяльність – обмеження і загальні процесуальні правила для імпорту. Практично ця норма реалізувалась через формування списку імпорту, який до цього був додатком до Закону «Про зовнішньоекономічну діяльність» (AWG) і давав перелік товарів, щодо яких були обмеження імпорту або особливі процедури чи правила звітності. Ця позиція відмінена Законом «Про модернізацію права зовнішньоекономічної діяльності» від 01.09.2013 р. В сучасних умовах список імпорту узагальнює вимоги щодо дозволів та інших обмежень за правилами ЄС, а також процесуальних правил з інших міжнародних вимог. Ці європейські правові обмеження можуть бути взяті з відповідних правил ЄС, а також з електронного митного тарифу.

Регулювання зовнішньоекономічних операцій ФРН стосується й експорту. Експортний список як додаток до Положення «Про зовнішньоекономічну діяльність» (AWV) містить товари, експорт яких підлягає дозвільним зобов'язанням. У процесі змін Положення «Про зовнішньоекономічну діяльність» (AWV) експортний список актуалізовано. У ньому перераховані тільки товари воєнного призначення (Частина I розділ A AL) і національні списки товарів подвійного призначення (Частина I розділ B AL). Це враховує компетенцію ЄС щодо регулювання зовнішньої торгівлі.

Особливе місце у правовому регулюванні експортно-імпортних операцій Німеччини належить товарам подвійного призначення, які можуть бути використаними як для цивільних, так і для військових потреб, це, зокрема, такі як верстати, контрольно-вимірювальні прилади, а також вентиляції, клапани чи електроніка. Зазначені товари підлягають експортному контролю. Їх перелік визначається в міжнародних угодах і є складовою торговельної політики Євросоюзу на його рівні. Керівною правовою основою для експорту, доставки, посередництва і транзиту товарів подвійного призначення є Положення ЄС №428/2009 від 05.05.2009 р. (EG-Dual-Use-Verordnung) [18], яке діє безпосередньо в Німеччині та інших державах-членах ЄС. Якщо товар вказаний в додатках до регламенту на товари подвійного призначення, то для його експорту за межі Європи є необхідним відповідний дозвіл (в небагатьох, вузько обмежених випадках також застосовуються зобов'язання з дозволу для перевезення товарів подвійного призначення в межах Євросоюзу). Включення виробів у перелік на отримання дозволу з регулювання експорту товарів подвійного призначення залежить переважно від технічних параметрів останніх. В перелік також можуть бути включені деякі товари подвійного призначення, затвердження яких відповідно до вимог Закону про зовнішньоекономічну діяльність та Положення про зовнішньоекономічну діяльність є обов'язковим на національному рівні. На цьому етапі в Єврокомісії, з ініціативи ФРН, у звичайній законодавчій процедурі розглядаються пропозиції щодо удосконалення регулювання руху товарів подвійного призначення. Передбачається створення модернізованого експортного контролю за товарами подвійного призначення, який повинен враховувати мінливі політичні та економічні виклики та прогресивний технічний розвиток. Федеральний уряд завжди виступав

³ Bundesamt für Wirtschaft und Ausfuhrkontrolle (BAFA)

за обмежувальну політику експортного контролю. Кожен окремих випадок перевіряється на передбачуване конкретне використання майна подвійного призначення у кінцевого користувача в країні одержувача. У міжвідомчому кліринговому комітеті при Федеральному міністерстві економіки й енергетики з метою уникнення тривалих письмових процедур відбуваються регулярні консультації за участю міністерств і відомств, що займаються обробкою заявок на експорт товарів подвійного призначення. Експортні заявки подаються у Федеральне відомство з економіки та експортного контролю (BAFA).

Регулювання продажу товарів подвійного призначення також передбачає обов'язкові правила при експорті техніки моніторингу і спостережень. До 01 січня 2015 р. мали юридичну силу в межах Євросоюзу міжнародні резолюції щодо запровадження контролю техніки для мобільних телефонів, супутникового телебачення і зв'язку, спостереження в Інтернеті. Федеральне міністерство економіки і енергетики здійснює суворий контроль експорту техніки для моніторингу комп'ютерів та Інтернету, а також для прослуховування телефонних розмов. За ініціативою Федерального міністерства економіки енергетики Німеччина запровадила додатковий національний контроль і Положення про товари подвійного призначення. Так, з середини 2015 р. також контролюється експорт систем моніторингу телефонії та відповідного зберігання даних, перевіряються послуги (так звана технічна підтримка) техніки моніторингу, що вимагає дозволу. Федеральний уряд прагне, щоби прогалини в контролі технологій моніторингу були своєчасно закриті, принаймні на рівні ЄС. Так, торговий комітет Європейського парламенту 23 листопада 2017 р. прийняв зміни Положення щодо товарів подвійного призначення, які передбачають посилення правил регулювання експорту техніки прослуховування та техніки для моніторингу і контролю для всього Євросоюзу, значною мірою за німецьким зразком. На сьогодні держави-члени ЄС проводять консультації з регламенту [6].

До об'єктів регулювання Закон про зовнішньоекономічну діяльність включає також ембарго – обмеження зовнішньоекономічних операцій, яке запроваджується через зовнішні причини або на підставах політики безпеки. Мається на увазі запровадження відповідно до правил, міжнародних економічних і фінансових санкцій (наприклад, відповідно до резолюцій Ради Безпеки ООН або рішень Європейського Союзу) проти окремих країн чи осіб. Водночас ЄС насамперед відповідає за прийняття відповідних правових постанов. Ембарго на зброю реалізується на національному рівні через правові акти держав-членів. В інших аспектах щодо ембарго національним правом про зовнішньоекономічну діяльність регулюються процесуальні питання, положення про кримінальну відповідальність та адміністративні правопорушення. У Німеччині Федеральне відомство з економіки та експортного контролю (BAFA) реалізує ембарго адміністративно в тій мірі, наскільки воно стосується товарів, технічної допомоги та господарських ресурсів. За адміністративну реалізацію ембарго щодо коштів, фінансових ресурсів та фінансової допомоги відповідає Німецький Федеральний банк (Deutsche Bundesbank).

До сфери державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності ФРН належить також реалізація політики експорту озброєнь. Федеральний уряд проводить стриману і відповідальну політику експорту озброєнь, який, як стверджується, для країни не є засобом економічної політики. Проте за даними Стокгольмського міжнародного інституту досліджень проблем миру (SIPRI), в рейтингу експортерів зброї Німеччина посідала 4 місце у 2017 р. (обсяг експорту зброї становив 1653 млн дол.) і в 2018 р. (1 277 млн дол.) [3]. Експорт зброї, за офіційними даними, категорично обумовлюється зовнішньополітичним значенням безпеки для Німеччини. Експортний контроль озброєнь регулюється, зокрема, на правових європейських та національних засадах [16].

Самостійне місце в правовому забезпеченні зовнішньоекономічної діяльності Німеччини належить регулюванню інвестиційного співробітництва і залучення іноземних інвестицій в економіку ФРН. Інвестиційна політика країни орієнтується не стільки на залучення іноземних інвестицій, як на вкладення німецьких інвестицій за кордоном (у цьому проявилась так звана деіндустріалізація економіки, коли трудомісткі або технологічно «не чисті» виробництва виводились за кордон, перед усім в країни з дешевою робочою силою і пониженими екологічними стандартами). Про обсяги прямих інвестицій ФРН свідчать дані ООН. Так, вкладення іноземних інвестицій в німецьку економіку становили у 2000 р. 198,3 млрд дол., у 2010 р. – 46,1 млрд дол., у 2018 р. – 25,7 млрд дол., при цьому обсяги німецьких інвестицій за кордон становили у 2000 р. 56,6 млрд дол., у 2010 р. – 104,9 млрд дол., у 2018 р. – 77,1 млрд дол. [13, с. 284–285; 14, с. 86–87].

Чинним законодавством передбачається регулювання і контроль інвестицій. Незважаючи на відкритість німецької економіки і заохочення в принципі можливих іноземних інвестицій згідно з вимогами чинного законодавства, з метою уникнення небезпечних загроз національним інтересам Федеральне міністерство економіки і енергетики може в окремих випадках перевіряти придбання національних компаній іноземними покупцями. Для перевірки того, чи ставить конкретне придбання під загрозу громадський по-

рядок або суттєві інтереси безпеки ФРН, проводяться так звані міжсекторні або (в разі придбання певних компаній з озброєння або підприємств з IT-безпеки) специфічні секторні інвестиційні перевірки.

Чинне Положення про зовнішньоекономічну діяльність (AWV) дає Федеральному міністерству економіки та енергетики в руки інструменти, щоби перевірити придбання національних (німецьких) компаній через треті країни (що не є членами ЄС) іншими іноземними компаніями і забезпечити, в разі необхідності, визначення, наскільки такі придбання підходять для країни. Якщо такі придбання могли б створювати загрозу для безпеки громадського порядку або конкретно для суттєвих інтересів безпеки ФРН, то такі інвестиційні операції підпадають під заборону. У 2019 р. було перевірено 106 німецьких національних компаній і підприємств, придбаних іноземними інвесторами. Якщо виявлялись відповідні ризики безпеки, то практично у всіх випадках вони могли бути усунені за допомогою договірних угод [15].

У контексті удосконалення перевірки іноземних інвестицій Німеччина з 2017 р. співпрацює з Францією та Італією на предмет зміни на європейському рівні союзних правових рамок для перевірки прямих інвестицій, здійснюваних іноземцями із Євросоюзу. Акцент робиться на поліпшення співпраці держав-членів ЄС у сфері інвестиційного аудиту з одночасним відкриттям додаткових можливостей для дій національних законодавців. З цієї ініціативи в ЄС прийнято Положення 2019/452 Європейського парламенту і Ради від 19 березня 2019 р. щодо створення рамок перевірки прямих іноземних інвестицій в Євросоюзі, яке набуло юридичної сили 11 квітня 2019 р. [11]. Цим документом Закон «Про зовнішньоекономічну діяльність» (AWG) адаптований до вимог нових рамкових норм законодавства Союзу щодо перевірки інвестицій, яка все ще є відповідальною тільки для держав-членів. Таким чином, зроблено ще один крок для посилення пріоритету національних правових норм у державному регулюванні зовнішньоекономічних відносин під кутом зору захисту національних інтересів.

Важливим сегментом правового регулювання зовнішньоекономічних відносин ФРН, як зазначалось вище, є митно-тарифне і нетарифне регулювання, а також правове забезпечення підтримки національного експорту, однак ці сфери діяльності є предметом окремого дослідження і розгляду.

Висновки. Дослідження правових засад регулювання зовнішньоекономічних відносин країни з високорозвинутою ринковою економікою – Федеративної Республіки Німеччина – засвідчили, що держава зберігає сильні позиції і відіграє вагомую роль у регулюванні та регламентуванні експортно-імпортних операцій та інвестиційного співробітництва, всупереч численним твердженням у науковому середовищі, згідно з якими в умовах ринку значно зменшується вплив держави на економічні процеси. У ФРН, за ринкового статусу, максимальної відкритості національної економіки і членства країни у Євросоюзі, зберігається високий рівень державного впливу і державного регулювання на всі сфери зовнішньоекономічної діяльності. Особливо це виявляється в контексті захисту національних інтересів, громадської і національної безпеки. Дослідження цього важливого сегменту міжнародних економічних відносин у реальності головної країни Євросоюзу дало підстави отримати такі висновки.

1. Державне регулювання сфери зовнішньоекономічних відносин ФРН ґрунтується на її правовій системі. Правовому регулюванню підлягають безпосередньо експортно-імпортні операції, спецекекспорт, залучення іноземних інвестицій, митно-тарифне і нетарифне регулювання, державна підтримка експорту.

2. Вся система нормативно-правового забезпечення зазначеної діяльності ґрунтується на положеннях Основного Закону ФРН і підпорядкована обстоюванню національних інтересів та національної безпеки країни. У разі задекларованої пріоритетності міжнародного права над національним, особливістю правової системи Німеччини, незважаючи на її членство в Євросоюзі, у ФРН для всіх актів ЄС, які де-факто є міжнародними договорами, збережено німецький порядок імплементації. Згідно з цим для органів ФРН угоди та конвенції ЄС щодо регулювання зовнішньоекономічної діяльності стають внутрішніми правовими актами через ратифікаційні закони, які імплементують їх у німецьке право.

3. Основу нормативно-правової бази державного регулювання і регламентування зовнішньоекономічних відносин становлять федеральні Закон про зовнішньоекономічну діяльність (AWG) і Положення про зовнішньоекономічну діяльність (AWV), які зазнали суттєвої модернізації у 2013 р. Дія цих правових актів поширюється на експортно-імпортні операції, з виділенням товарів подвійного призначення і спецекекспорту, на застосування методів спеціального впливу (санкцій та ембарго), на залучення іноземних інвестицій в економіку Німеччини. Особлива увага приділяється діям щодо недопущення загроз для національних інтересів та національної безпеки через зовнішньоекономічні відносини.

4. У контексті реалізації євроінтеграційних намірів і дій України, у повноцінному входженні в зону вільної торгівлі та забезпеченні дотримання і обстоювання національних інтересів доцільним і актуальним є максимальне врахування позитивного досвіду Німеччини у регулюванні зовнішньоекономічних

відносин як з країнами Євросоюзу, так і з третіми країнами. Враховуючи повну відсутність у закордонних дипломатичних представництвах, як і в самому МЗС України, підрозділів та фахівців, головним завданням яких повинен бути глибокий аналіз всіх складових правового забезпечення зовнішньоекономічних процесів країн перебування і партнерів України, доцільно звернути увагу Міністерства закордонних справ і Міністерства економічного розвитку та торгівлі України на необхідність вирішення цієї вкрай важливої проблеми. Повноцінне володіння інформацією щодо правового забезпечення та регулювання зовнішньоекономічних відносин відповідних країн дасть можливість Україні у співробітництві з ними гарантувати пріоритет національних інтересів та уникати дій, які могли б негативно впливати на економічну, продовольчу та енергетичну безпеку.

Список використаних джерел

1. Жалинский А., Рёрихт А. Введение в немецкое право. Москва : Спарк, 2001. 767 с.
2. Мальський О. М., Ягольник А. М. Міжнародне торговельне право. Київ : Знання, 2005. 595 с.
3. Рейтинг стран по объемам экспорта оружия [Rating of countries in volumes of arms exports.]. URL : <https://nonews.co/directory/lists/countries/arms-export> (дата звернення: 20.05.2020).
4. Фліссак К. А. Економічна дипломатія у системі забезпечення національних інтересів України : монографія [Economic diplomacy in the system of providing the national interests of Ukraine: monograph]. Тернопіль : Новий колір, 2016. 812 с.
5. Außenwirtschaftsgesetz (AWG). Ausfertigungsdatum: 06.06.2013. Datum des Inkrafttretens 01.09.2013. URL : www.gesetze-im-internet.de (дата звернення: 20.05.2020).
6. Außenwirtschaftsrecht. Bundesministerium für Wirtschaft und Energie. URL : <https://www.bmwi.de/Redaktion/DE/Artikel/Aussenwirtschaft/aussenwirtschaftsrecht.html> (дата звернення: 20.05.2020).
7. Außenwirtschaftsverordnung (AWV). Ausfertigungsdatum: 02.08.2013. URL : www.gesetze-im-internet.de (дата звернення: 20.05.2020).
8. BFH, 01.02.1989 - I R 74/86. URL : www.steuernetz.de/urteile/bfh/1989-02-01-i-r-74_86 (дата звернення: 20.05.2020).
9. Deutsches Handelsgesetzbuch. Band 2. Wolters Kluwer, 2005. 624 S.
10. Einführung in das deutsche Recht von Prof. Dr. Gerhard Robbers. 3 Auflage, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden: 2002. 296 S.
11. Erstes Gesetz zur Änderung des Außenwirtschaftsgesetzes. Bundesministerium für Wirtschaft und Energie. Bearbeitungsstand: 30.01.2020 – Bundesministerium für Wirtschaft und Energie. URL : <https://www.bmwi.de/Redaktion/DE/Artikel/Aussenwirtschaft/aussenwirtschaftsrecht.html> (дата звернення: 20.05.2020).
12. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. Bundeszentrale für Politische Bildung, Bonn, 1999. 96 S.
13. Handbook of Statistics 2011. UN New York and Geneva, 2011. 512 p.
14. Handbook of Statistics 2019. UN, Geneva, 2019. 104 p.
15. Investitionsprüfung. URL : <https://www.bmwi.de/Redaktion/DE/Artikel/Aussenwirtschaft/investitionspruefung.html> (дата звернення: 20.05.2020).
16. Rüstungsexportkontrolle des Bundeswirtschaftsministeriums. Außenwirtschaftsrecht. Bundesministerium für Wirtschaft und Energie. URL : <https://www.bmwi.de/Redaktion/DE/Artikel/Aussenwirtschaft/aussenwirtschaftsrecht.html> (дата звернення: 20.05.2020).
17. Statistisches Jahrbuch Deutschland und Internationales 2019. Statistisches Bundesamt, 2019. 716 s.
18. Verordnung Nr. 428/2009 des Rates vom 5. Mai 2009 über eine Gemeinschaftsregelung für die Kontrolle der Ausfuhr, der Verbringung, der Vermittlung und der Durchfuhr von Gütern mit doppeltem Verwendungszweck. - Amtsblatt der Europäischen Union, 29.5.2009, L 134/1. URL : https://eur-lex.europa.eu/legal-content/DE/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009R0428_DE_TXT (дата звернення: 20.05.2020).
19. Wiener Übereinkommen über das Recht der Verträge. Abgeschlossen in Wien am 23. Mai 1969. URL : <https://www.admin.ch/ch/d/sr/i1/0.111.de.pdf> (дата звернення: 20.05.2020).

References

1. Zhalinskyj, A., Reriht, A. (2001). *Vvedenije v nemetzkoe pravo [Introduction to German Law]*. Moskva: Spark [in Russian].
2. Malskyj, O.M., Yabolnyk, A.M. (2005). *Mizhnarodne torgovelne pravo [International trade law]*. Kyiv: Znannya [in Ukrainian]

3. *Rejting stran po objemam eksporta oruzhija [Rating of countries by volumes of arms exports]*. Retrieved from <https://nonews.co/directory/lists/countries/arms-export> [in Russian].
4. Flissak, K.A. (2016). *Ekonomichna dyplomatiya u systemi zabezpechennya natzionalnyh interesiv Ukrainy [Economic diplomacy in the system of providing the national interests of Ukraine]*. Ternopil: Novyj kolir [in Ukrainian].
5. *Außenwirtschaftsgesetz (AWG). Ausfertigungsdatum: 06.06.2013. Datum des Inkrafttretens 01.09.2013.* Retrieved from www.gesetze-im-internet.de [in German].
6. *Außenwirtschaftsrecht. Bundesministerium für Wirtschaft und Energie.* Retrieved from <https://www.bmwi.de/Redaktion/DE/Artikel/Aussenwirtschaft/aussenwirtschaftsrecht.html> [in German].
7. *Außenwirtschaftsverordnung (AWV). Ausfertigungsdatum: 02.08.2013.* Retrieved from www.gesetze-im-internet.de [in German].
8. *BFH, 01.02.1989 - I R 74/86.* Retrieved from www.steuernetz.de/urteile/bfh/1989-02-01-i-r-74_86 [in German].
9. *Deutsches Handelsgesetzbuch (2005). Band 2.* Wolters Kluwer [in German].
10. *Einführung in das deutsche Recht von Prof. Dr. Gerhard Robbers (2002).* 3 Auflage, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden [in German].
11. *Erstes Gesetz zur Änderung des Außenwirtschaftsgesetzes. Bundesministerium für Wirtschaft und Energie.* Bearbeitungsstand: 30.01.2020 – Bundesministerium für Wirtschaft und Energie. Retrieved from <https://www.bmwi.de/Redaktion/DE/Artikel/Aussenwirtschaft/aussenwirtschaftsrecht.html>. [in German].
12. *Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. Bundeszentrale für Politische (1999).* Bildung, Bonn [in German].
13. *Handbook of Statistics 2011 (2011).* UN New York and Geneva [in English].
14. *Handbook of Statistics 2019 (2019).* UN, Geneva [in English].
15. *Investitionsprüfung.* Retrieved from <https://www.bmwi.de/Redaktion/DE/Artikel/Aussenwirtschaft/investitionspruefung.html> [in German].
16. *Rüstungsexportkontrolle des Bundeswirtschaftsministeriums. Außenwirtschaftsrecht.* Bundesministerium für Wirtschaft und Energie. Retrieved from <https://www.bmwi.de/Redaktion/DE/Artikel/Aussenwirtschaft/aussenwirtschaftsrecht.html> [in German].
17. *Statistisches Jahrbuch Deutschland und Internationales 2019 (2019).* Statistisches Bundesamt [in German].
18. *Verordnung Nr. 428/2009 des Rates vom 5. Mai 2009 über eine Gemeinschaftsregelung für die Kontrolle der Ausfuhr, der Verbringung, der Vermittlung und der Durchfuhr von Gütern mit doppeltem Verwendungszweck.* Amtsblatt der Europäischen Union, 29.5.2009, L 134/1. Retrieved from https://eur-lex.europa.eu/legal-content/DE/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009R0428_DE_TXT [in German].
19. *Wiener Übereinkommen über das Recht der Verträge.* Abgeschlossen in Wien am 23. Mai 1969. Retrieved from <https://www.admin.ch/ch/d/sr/i1/0.111.de.pdf> [in German].

Стаття надійшла до редакції 05.06.2020.